

К.О. КРАВЧЕНКО

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
З ДОПОМОГОЮ ІФВ-МОДЕЛЮВАННЯ
(ЗА ОСТАННІ 15 РОКІВ).**

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна.
kate4465@gmail.com*

У статті представлено аналіз динаміки розселення Харківської області за допомогою моделювання поля інтегральної функції впливу за часовими зрізами 2001 р. та 2015 р. Визначено особливості розвитку системи розселення за 15 років. Виявлено роль міст та селищ міського типу у еволюції системи розселення.

Просторово-часові аспекти формування та розвитку систем розселення мають важливе значення для аналізу процесів територіальної організації господарства, інфраструктури та раціонального використання природних ресурсів і умов конкретної території, а просторово-часовий аналіз є необхідною передумовою розробки та впровадження регіональних програм соціального та економічного спрямування, підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

Дане дослідження має на меті аналіз динаміки розселення населення Харківської області за допомогою моделювання поля інтегральної функції впливу та виявлення змін у територіальній структурі розселенської мережі регіону за останні 15 років.

Відомо, що у кожному регіоні формується специфічна система розселення, яка виступає своєрідним індикатором природно-географічних, історичних, економічних умов і особливостей освоєння території [1]. Але, внаслідок значних трансформаційних змін у розвитку соціуму, які відбуваються в Україні від кінця ХХ ст., передусім переходу від централізовано-планової до ринкової економіки, системи розселення зазнають різних трансформаційних змін.

За минуле століття значно деформувались не тільки кількісні параметри регіональних систем розселення а і їх конфігурація: поряд із заселеними просторами, сконцентрованими навколо міст і транспортних ліній, з'явилися розріджені, безлюдні зони [7]. Аналіз подібних трансформацій набуває особливого значення з погляду прогнозування й визначення перспектив еволюції поселенської мережі [7]. Але, на ряду з цим, недостатньо розробленими залишаються методологічні та методичні підходи до вирішення проблеми ефективного функціонування регіональних систем розселення при проведенні адміністративно-територіальної реформи та обґрунтуванні нових напрямів регіональної політики, оптимальної просторової організації суспільства [5, 7].

В ході дослідження для аналізу розвитку системи розселення Харківської області застосовано метод ІФВ-моделювання, який використано для побудови моделей зон впливу населених пунктів Харківської області. Специфікою методики моделювання поля інтегральної функції впливу (ІФВ – моделювання) є поєднання методів географічного моделювання з методами апроксимації полів географічної оболонки. Структура вектору геопросторових даних передбачає наявність 3 елементів: координати X та Y

на горизонтальній площині і значення параметру «висоти» точки. Дана методика ґрунтується на ідеї поділу поля будь – якого параметру на фон і аномалії [2, 3].

Узагальненою для *суспільно-географічної одиниці (СГО)* ключовою ознакою, яка визначає його взаємодію з іншими об'єктами, є *радіус зони впливу* – відстань від СГО, на якій він перестає цікавити споживача як джерело задоволення певної соціальної потреби. Зміст цього поняття можна узагальнити для всіх СГО і визначити його, як *радіус зони*, в якій даний об'єкт впливає на будь – яку складову суспільно – географічного процесу [4, 5].

Взаємодію суспільно-географічних об'єктів залежить від радіусу зони впливу, як функцію просторового взаєморозміщення суспільно-географічних об'єктів, визначено в якості просторової складової їх взаємодії. Атрибутивна складова визначає інтенсивність взаємодії та є функцією числової величини потужності об'єктів. У даному дослідженні обрано радіус саме 10 км для того, щоб отримати детальне відображення мікроструктури поля взаємодії СГО, адже збільшення базового радіусу впливу призводить до генералізації поверхні і поступового переходу до відображення макроструктури поля.

Моделі поверхні ІФВ розселення Харківської області по часових зрізах 2001 р. та 2015 р. наведено на рисунках 1 і 2.

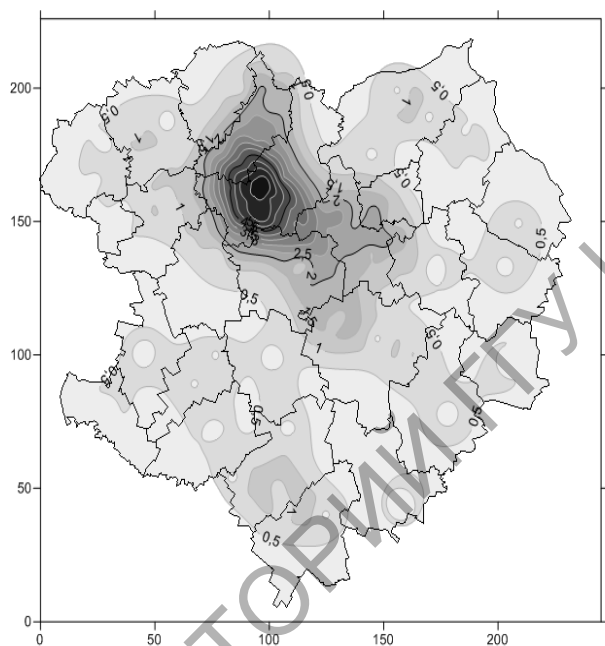

Рисунок 1 – Модель поверхні ІФВ розселення Харківської області з базовим радіусом впливу $R_0 = 10$ км у 2001 р. (побудовано автором за даними [6])

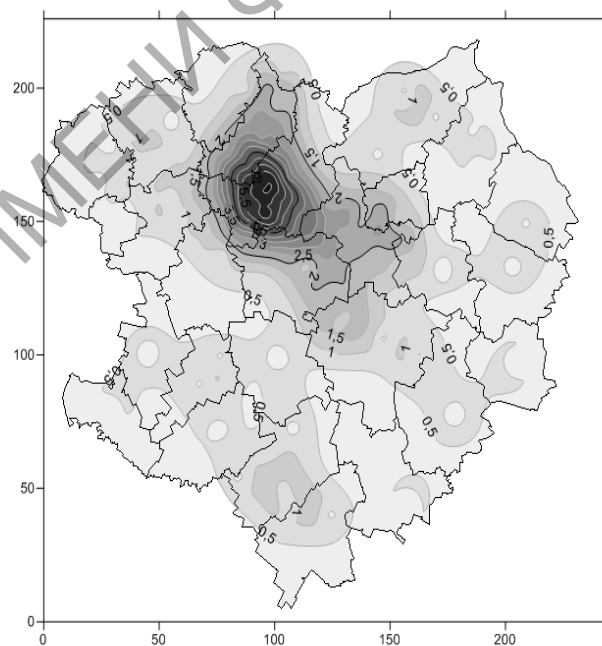

Рисунок 2 – Модель поверхні ІФВ розселення Харківської області з базовим радіусом впливу $R_0 = 10$ км у 2015 р. (побудовано автором за даними [6])

Побудовані моделі наочно демонструють скошеність розвитку системи розселення Харківської області у напрямку обласного центру – м. Харків. Міста та селища міського типу, що входять до Харківської агломерації (Чугуїв, Південне, Мерефа) за досліджуваний період майже втратили власні зони впливу та ще більше тяжіють до Харкова, що свідчить про уповільнення темпів їх економічного розвитку, перетягування значної кількості їх функцій адміністративним центром.

Розселення периферійних районів не зазнало значних змін за винятком Барвінківського району, де розвиток районного центру «розчинився» на загальному фоні інших селищ району, на що у 2014–2015 рр. вплинула напружена ситуація у сусідній районі Донецької області. У Кегичівському районі у 2015 р. прослідковується формування нового центру розселення – с. Новоіванівка, де на разі активно розвивається агропромисловий комплекс.

Таким чином, за допомогою ІФВ-моделювання для кожної точки досліджуваної території можна визначити кількісний параметр, який об'єктивно відображає особливості розселення певного району області. Виявлено, що система розселення Харківської області є активно розвивається, має потужний каркас розселення та інтенсивні зв'язки між його елементами, але на разі даний розвиток вирізняється орієнтацією на адміністративний центр регіону – м. Харків, а отже система розселення області має функціонально моноцентричний характер, що уповільнює комплексну еволюцію регіону та гальмує розвиток периферійних населених пунктів.

Список літератури

1 Джаман, В.О. До проблеми оцінювання впливу природно-ресурсних можливостей території на регіональні особливості розселення / В.О. Джаман // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – К.: ВГЛ Обрії, 2001. – Вип. 51. – С. 46–52.

2 Немець, К. А. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу : Навчальний посібник // К. А. Немець, Л. М. Немець. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 170 с.

3 Немець, К.А. Дослідження просторової взаємодії суспільно-географічних об'єктів / К.А. Немець, Л.М. Немець, О.К. Немець // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – Вип. 6. – С. 20–31.

4 Немець, Л.М. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.

5 Сегіда, К.Ю. Методичні основи аналізу розселення населення регіону / К.Ю. Сегіда // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії . – 2013. – Вип. 18. – С. 150–155.

6 Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

7 Яворська, В.В. Методологічні аспекти історико-географічного вивчення розселення населення / В.В. Яворська, А.Є. Калетинська // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки; Т.17, вип.2 (15) / О.: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.– 2012 р. – С. 116–119.

K.O. KRAVCHENKO

THE ANALYSIS OF SETTLING DYNAMICS IN KHARKIV REGION USING THE IFV-MODELING (FOR LAST 15 YEARS)

The article deals with analysis dynamics of settlement in Kharkiv region by modeling field of integrated functions for exposure time slices 2001 and 2015. The features of settlement system development for 15 years are identified. The role of cities and townships in the evolution of the settlement system is detected.